

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Uue Testamendi õppetool

Maarja Salme
Jeesuse Kristuse ülestõusmine Uues Testamendis
Bakalaureusetöö

Teaduslik juhendaja: dr theol., Peeter Roosimaa

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Ülestõusmissündmuste käsitus Uue Testamendi tekstides.....	5
1.1. Surnute ülestõusmine Vana Testamendis.....	5
1.2. Ülestõusmispärimused Uues Testamendis.....	7
1.2.1. Pärimus Jeesuse tühjast hauast.....	9
1.2.2. Pärimus ilmumissündmustest.....	12
1.2.3. Jeesuse ilmumiste tähendus ja eesmärk.....	16
1.3. Kokkuvõte.....	17
2. Autorite seisukohti seoses Jeesuse ülestõusmisega.....	18
2.1. Kokkuvõte.....	21
Kokkuvõte.....	22
Allikad ja kirjandus.....	24
Summary: The Resurrection of Jesus Christ in the New Testament.....	27

Sissejuhatus

Käesolevas uurimistöös analüüsitakse Jeesuse Kristuse ülestõusmist Uues Testamendis. Töö põhiküsimus seisneb selles, kuidas käsitlevad Uue Testamendi tekstid Jeesuse ülestõusmissündmust. Antud küsimuse tekkimine on seotud minu tähelepanekutega teema problemaatilisusest, mis on üles kerkinud Tartu Ülikoolis usuteadust õppides. Uurimistööl käsitleb Jeesuse ihulikku ülestõusmist, sest kristlikus uskumuses on tegemist ihuliku ülestõusmisega.

Uurimistööl eesmärk on vaadelda Jeesuse ülestõusmist käsitlevaid Uue Testamendi tekste, et avada ülestõusmispärimuste kirjeldusi ning välja selgitada pärimustekstide omavaheline suhe ja pärimuste tõepärasus. Eesmärgi saavutamiseks analüüsitakse ajaloolis-kriitilise meetodi abil Uue Testamendi tekste ja uuritakse erinevate autorite teooriaid seoses Jeesuse ülestõusmisega. Uue Testamendi tekstidest on vaatluse alla võetud eelkõige evangeeliumid, Apostlite teod ja Pauluse esimene kiri korintlastele. Mahupiirangu tõttu on uuritud vaid antud teema seisukohalt kõige olulisema tähtsusega pärimustekste.

Töö jaguneb kaheks peatükiks, millest esimene on mahukam ning uurib ülestõusmissündmuse käsitlevaid Uue Testamendi tekste. Esimene alapeatükk avab teema ajaloolises kontekstis, uurides arusaamu surnute ülestõusmisest Vanas Testamendis ja Jeesus ülestõusmise ettekuulutusi Vanas Testamendis. Järgmises alapeatükis antakse ülevaade kõige varasematest ja olulisematest Jeesuse ülestõusmisest teatavatest tekstidest, ülestõusmissündmuste kirjeldustest evangeeliumides, Apostlite tegudes ja Pauluse 1. kirjas korintlastele ning tekstide omavahelisest suhtest. Järgnevad kaks alapeatükki võtavad vaatluse alla pärimused Jeesuse tühjast hauast ja ilmumistest. Esimese peatüki lõpetab kokkuvõte. Teine peatükk annab ülevaate erinevate autorite seisukohtadest Kristuse ülestõusmisele. Peatükk käsitleb esmalt suhtumist Kristuse ülestõusmisesse ajaloos ning seejärel autorite teooriaid ja arvamusi. Teine peatükk lõppeb kokkuvõttega.

Uurimistöö käsitleb antud teema seisukohalt olulisi uurimisküsimusi: Kuidas käsitlevad UT-i tekstid Jeesuse ülestõusmist surnuist? Milline on uuritavate tekstide omavaheline suhe? Mis on mõjutanud ülestõusmispärimuste tekkimist? Millised on erinevate autorite seisukohad seoses Jeesuse ülestõusmisega?

Jeesuse ülestõusmist on teoloogilises kirjanduses laialt kajastatud, kuna ajalooliselt on Kristuse ülestõusmine ristiusu alus. Uurimistöös tugineti erinevatele ülestõusmist käsitlevatele teostele. Uue Testamendi uurijatest toetuti Gernhard Krolli teosele „Jeesuse jälgedel“, mis käsleb endas ülestõusmiskirjelduste analüüsi, mis on antud uurimuse seisukohalt olulised. Eduard Schweizeri ja Osvald Tärge teosed evangeeliumide kommentaaridest olid abiks Uue Testamendi tekstide uurimisel. Arne Hiobi artikkel „Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist“ ja teos „Püha maa, juudid ja Jeesus“ aitasid kaasa töös kasutatavatele analüüsidele. Uue Testamendi tekstide analüüsimisel kasutati 1997. aasta Piibli väljaannet.

Esile kerkivaks probleemiks oli uuema aja kirjanduse leidmine. EBSCO andmebaasis olevad teemakohased artiklid osutusid tihtipeale minu töö seisukohalt ebapraktilisteks oma viitamissüsteemi tõttu.

1. Ülestõusmissündmuste käsitus Uue Testamendi tekstides

1.1. Surnute ülestõusmine Vanas Testamendis

J. A. T. Robinsoni arvates ühendab ülestõusmise mõiste endas kolm erinevat, kuid omavahel seotud uskumust. Need on uskumused indiviidi hinge üles äratamisest pärast surma, surmajärgsest ihulikust ülesäratamisest ja usklike kollektiivsest üles äratamisest pärast Viimset kohtupäeva. Ülestõusmine on seega, kas ärkamine kehast või ärkamine selle sees, isiklik kogemus või ühine viimsepäeva sündmus; universaalne või valituile; vältimatu jätkamine igavikus või privileeg uuesti sündida ellu.¹ Käesolevas alapeatükis annan lühiülevaate ülestõusmisõpetuse kujunemisest Iisraelis, vanatestamentlikest arusaamadest surnute ülestõusmise kohta ja Vana Testamendi raamatutes olevatest motiividest, mida on leida Uues Testamendis. Jeesuse ülestõusmise ettekuulutus ulatub tagasi Vanasse Testamenti ja apokrüüfidesse.² Lisaks sellele võisid nii Vana Testamendi kui juutkonna arusaamad surnute ülestõusmisest mõjutada Uue Testamendi pärimustiku teket ja seetõttu on vanatestamentliku tausta avamine käesoleva uurimistöö seisukohalt oluline.

J. A. T. Robinsoni kohaselt kujunes ülestõusmisõpetus Iisraeli aladel välja hellenistliku perioodi alguseks. Siiski polnud tegemist universaalse arusaamaga ülestõusmisest, vaid juudi sektidel puudus ülestõusmise osas konsensus: samaarialased ülestõusmisesse ei uskunud, esseenid uskusid hinge säilimisse ja ülestõusmisesse, saduserid eitasid ülestõusmist (Ap 23:8, Mk 12:18) ning variserid, kelle hoiak sai Judaismis normatiivseks, pooldasid ja toetasid ülestõusmise doktriini.³

¹ J. A. T. Robinson. Resurrection. - The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia. Volume IV, New York: Abingdon Press, 1962, 39.

² *Ibid*, 43.

³ *Ibid*, 39, 42.

Vana Testamendi tekstid mainivad ülestõusmist harva. R. Martin-Achardi seisukohalt on lisaks vähestele ülestõusmist kirjeldavatele teadetele piiratud ka ülestõusmisega seotud sõnavara. Selle terminoloogia kujunemisele aitas kaasa Iisraelis levinud arusaam, et inimese surihetkel vaim lahkus kehast ning naases sinna juhul, kui oli võimalik mingisugune elu pikendamine (1Kn 17:21-22). Selle uskumuse kohaselt lamasid surnud ülestõusmist oodates oma haudades, et uuesti ellu ärgata (1Kn 17:22, 2Kn 4:31, 2Kn 13:21, Tn 12:2). Indiviidi ülestõusmise üle otsustas Jahve ning surnuist ülestõusmine Vanas Testamendis põhinebki Jahve võimul – tema õigusemõistmisel ja tema armastusel.⁴ Jahve võttis elu ja andis elu.

Martin-Achardi järgi peetakse oluliseks ülestõusmist puudutavaks tekstiks Vanas Testamendis hilist Taanieli 12:1-3 (168 eKr), mis kuulutab, et paljud surnud ärkavad üles, et kogeda kas „igavest elu“ või „igavest põlastust“. See kirjakoht ei ole omane traditsioonilisele heebrea mõtteviisile. Olles kirjutatud Antiookus IV (175-163 eKr) repressiivsel valitsusajal oli selle eesmärgiks hajutada kahtlusi usu siiruses ja kaasata uskmatuid.⁵

Lisaks üldistele viidetele surnute ülestõusmisele, kätkeb Vana Testament endas kirjakohti, mida on peetud Jeesuse surma ja ülestõusmise ettekuulutuseks (Hoosea 6:2, Jesaja 53). A. T. Nikolainen arvates võib Kristuse kannatus- ja ülestõusmisloona tõlgendada Jesaja 53, milles esinevad tuntavad sarnasused Uue Testamendi ülestõusmispärimustikuga – kirjeldus Jumala sulasest, kes kannab kogu inimkonna süütegusid, kannatab tagakiusamise all ning kelle Jahve surnuist üles äratab.⁶

Siiski tuleb Vana Testamendi ja Uue Testamendi surnuist ülestõusmise sarnastest motiividest rääkides silmas pidada ühte väga olulist erinevust: Vana Testamendi surnuist üles äratamised ei olnud igavest elu andvad sündmused, vaid nende näol oli tegemist tagasipöördumistega ajutisse ellu, aga Jeesuse puhul ülestõusmisega

⁴ R. Martin-Achard. Resurrection. - The Anchor Bible dictionary: Volume V. O-Sh. New York, Doubleday, 1992, 683-684.

⁵ *Ibid*, 683.

⁶ A. T. Nikolainen. Pauluse kirjad korintlastele. Esimene kiri. Tallinn: EELK Kosistooriumi kirjastus- ja pressiosakond, 1995, 98-99.

igavesse ellu. Aimo T. Nikolainen järgi tulid kõik need noorukid ja tütre, kes ellu äratati tagasi endisesse ellu ja kõik nad surid teatud aja pärast uuesti. Jeesus oli esimene, kes siirdus igavesse ellu.⁷ Nikolaineniga on samal arvamisel O. Kaiser ja E. Lohse: Kristus ei pöördunud tagasi oma endisesse ellu, vaid ta tuli igavesele elule. Surm võtab inimestelt võime rääkida, kuid mitte Jeesuselt, vaid vastupidi- Jeesus kõneleb jüngritega, jagab neile õpetussõnu ja ülesandeid. Seetõttu võib Jeesuse ülestõusmist tõlgendada, kui elu võitu surma üle.⁸ J. Thurén lisab, et Jeesuse oli surnuist ülestõusnute seas ainulaadne: ta oli esimene, kes ülestõusmises võitis surma lõplikult, avades uue ajastu inimkonna ajaloo.⁹ E. Salumaa sõnul osutub ülesäratatud Issand ise nüüd üldise ülestõusmisusu tagatiseks, sest tema on saanud esimeseks nende seast, kes on läinud hingama (1Kr 15:20-23).¹⁰ Oscar Cullmann, toetudes Paulusele, rõhutab, et Jeesus on surnutest esmasündinu (1Kr 15:20).¹¹

1.2 Ülestõusmisparimused Uues Testamendis

Enamasti tähistatakse Kristuse ülestõusmist Uues Testamendis verbiga *egeiro* (vanakreeka *üles äratama*), vähem verbidega *anistemi* (vanakreeka *üles tõstma* või *tõusma*) ja *zoopoieo* (vanakreeka *elusaks tegema*, *elustama*). Substantiivina on kõige enam kasutusel *anastasis* (vanakreeka *ülestõusmine*).¹²

Kõikide Uue Testamendi kirjade puhul tuleb silmas pidada nende päritolu. E. Lohse järgi kuulutati algkristluses evangeeliumi Jeesusest Kristlusest suulisel kujul enne seda, kui hakati koostama kirjanduslikke dokumente. Algkristlike kirjade stiili on mõjutanud ka algkoguduse jumalateenistustel esitatud jutlused.

⁷ *Ibid*, 104.

⁸ O. Kaiser, E. Lohse. *Tod und Leben*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: W. Kohlhammer GmbH, 1977, 103.

⁹ A. T. Nikolainen. *Pauluse kirjad korintlastele*. Esimene kiri. Tallinn: EELK Kosistooriumi kirjastus- ja pressiosakond, 1995, 104.

¹⁰ E. Salumaa. *Ülestõusmine*. - Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 449.

¹¹ O. Cullmann. *Hinge surematus või surnute ülestõusmine?* Uue Testamendi vastus. Saksa keelest tõlkinud E. Salumaa, 4.

¹² A. Hiob. *Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist*. - Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2005, 343.

Suulise pärimuse kasutamisest annavad teada ka Uue Testamendi enda tekstid (1Kr 15:1-2).¹³

J. Thuréni seisukohalt ei õnnestunud algkirikul rekonstrueerida ülestõusmissündmuste täpset kulgu¹⁴ ning pole kindel, kas seda üldse vajalikuks peeti. Jeesuse ülestõusmist käsitlevad Uue Testamendi kirjakohad esitavad sündmuseid ja kirjeldusi erinevalt. Siiski on arusaam ühine sündmuse aja osas. Thuréni järgi toimus Jeesuse ülestõusmine nädala esimese päeva varahommikul. Piibli loomisloole põhinev nädal lõppeb hingamispäeva ehk sabatiga ja algab pühapäevaga.¹⁵ Seega toimus Jeesuse ülestõusmine meie mõistes pühapäeval. Ilmumiskoha osas esineb teatav erinevus. A. Hiobi järgi oli ilmumiste sündmuskohaks kas Galilea või Jeruusalemm. Matteuse järgi toimusid Ülestõusnu ilmumised Galileas, Luuka ja Johannese järgi Jeruusalemmas. Paulus oma kirjeldustes jätab sündmuskoha mainimata.¹⁶

Mitmete autorite andmetel on kõige varasemateks Jeesuse ülestõusmisest teatavateks tekstideks Pauluse kirjad. A. Hiobi järgi võttis Paulus 1Kr 15:3-7 üle varakristlikust traditsioonist, mida tundsid ka teised algkristlikud misjonärid.¹⁷ Pauluse teksti võib pidada kõige vanemaks ülestõusmist kirjeldavaks tekstiks mitmel põhjusel. E. Lohse sõnul oli kahtlemata tegemist Jeruusalemma algkogudusest pärit usuvormeliga, mida kasutati jumalateenistusel kogudusele ette lugemiseks. Oma kirja päritolule juhib juba Paulus ise tähelepanu, viidates 1Kr 15 esimeses salmis kirjeldatud pärimuse vastuvõtmisele ja edasiandmisele. Seda, et Paulus tsiteerib oma 1Kr 15 algkristlikku usuvormelit, toetab Lohse väide, mille kohaselt on salmides 3-5 kasutatud terminoloogia Pauluse-eelne.¹⁸ Pärimuse usutavuse tõstmiseks on Paulus pärimusele lisanud isikliku kohtumise Issandaga Damaskuse teel (Ap 9:1-9) ning ütleb oma andmed olevat saanud esimestelt ülestõusmise tunnistajatelt. F. F. Bruce sõnul oli Paulus see, kes kandis kristliku

¹³ E. Lohse. Uue Testamendi tekkelugu. Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus, 1994, 22-23.

¹⁴ J. Thurén. Johannese evangeelium. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus, 2001, 233.

¹⁵ *Ibid*, 230.

¹⁶ A. Hiob. Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist. - Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2005, 346.

¹⁷ *Ibid*, 345.

¹⁸ E. Lohse. Uue Testamendi tekkelugu. Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus, 1994, 22-23.

sõnumi oma kodumaalt välja – läbi kõikide Rooma impeeriumi idapoolsete provintside, kuni see jõudis pealinna¹⁹, seega pidi Pauluse õpetus olema nii usutav kui mõjuv. Lohsele toetudes võib Pauluse 1Kr 15:3-8 pidada kõige vanemaks Jeesuse ülestõusmist kuulutavaks tekstiks, sest selles esineb tuntavaid viiteid põhinemist varakristlikul usuvormelil.

Arne Hiobi järgi puudub Uues Testamendis Issanda ülestõusmise kohta otsene kirjeldus, erinevalt näiteks kannatuslugudest, kus Jeesuse surma asjaolusid kujutatakse detailselt (Mt 27,46-50; Mk 15,19-20). Ehkki kõneldakse Ülestõusnu ilmumistest, ei teatata kusagil Uues Testamendis, kuidas Jeesus üles tõusis. Leidub vormeleid, milles ülestõusmist põgusalt mainitakse (Rm 8,11; 1Kr 6,14; 2Kr: 4,14), vahel koos Jeesuse surmaga (Rm 4:25; 14:9; Gl 2:20; 1Ts 4:14) ja tema jumaliku päritoluga (Gl 4:4; Rm 8:3) ning ülendamisega Jumala juurde (Rm 8:34; Ef 1:20-23).²⁰ Põhjus, miks Uue Testamendi tekstid ülestõusmist ennast ei kirjelda võib peituda selles, et ülestõusmist ennast ei näinud keegi pealt. Alkoguduse jaoks olid olulisteks ja veenvateks teadeteks tühi haud ja ilmumised, mis keskendasid tähelepanu endale.

1.2.1 Pärinus Jeesuse tühjast hauast

Järgmised kaks alapeatükki võtavad vaatluse alla pärimused Jeesuse tühjast hauast ja ilmumistest. Tegemist on sündmustega, mis muutusid apostlite ja nende kaaslaste usu kindlaks osaks.

G. Krolli järgi ei leia me evangeeliumidest kedagi, kes väidaks, et ta on hauast tõusmist oma silmaga näinud.²¹ Tähelepanu keskendab rohkete kirjeldustega tühi haud, mida tunnistab kogu algkogudus. E. Stauffer on veendunud, et ilma tühja haua tunnistuseta ei oleks olnud Jeesuse traditsiooni või ülestõusmissõnumit.²²

¹⁹ F.F. Bruce. Uue Testamendis ajalugu. Tallinn: Logos, 2000, 17.

²⁰ A. Hiob. Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist. - Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2005, 345.

²¹ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu, Johannes Esto Ühing, 2002, 406.

²² E. Stauffer. Jeesus. Kuju ja ajalugu. Bern: A. Francke AG, 1957, 151.

Järgnev vaatleb tühja hauaga seotud sündmuste kirjeldusi Uue Testamendi raamatutes.

O. Tärki sõnul olid Jeesuse-aegsetes matmispaikades haudadeks kambritaolised lubjakivisse raiutud ruumid või looduslikud koopad, mille seintes olid lohud surnukehade jaoks.²³ Tolleaegse matmiskombestiku kohaselt ei maetud kõiki surnuid hauakoopasse. Juudi õigussüsteemi järgi puudus surmamõistetutel õigus privaathauale.²⁴ Jeesus kuulus surmamõistetute hulka, kuid pärimuse järgi sai Joosep Arimaatiast, Jeesuse jünger, tänu Suurkohtu nõuniku ametikohale Pilaatuselt nõusoleku Jeesuse ihu matmiseks (Mt 27:58). Ilmselt sai tänu sellele aset leida seesugune erand, et surmamõistetut maeti kaljuhauda.

O. Tärki järgi peeti haua külastamist, eriti esimesel kolmel päeval pärast matmist, Palestiinas heaks kombeks. Reede õhtul ei viibinud Jeesuse matmise juures ei Jeesuse ema, ükski Jeesuse sugulane ega jünger.²⁵ Matmise juures viibinutest nimetavad evangelistid Joosep Arimaatiast, Maarja Magdaleenat ja Maarjat (Mt 27:59-61, Mk 15:45-47), kellest kaks viimast hingamispäevajärgsel hommikul ka Jeesuse hauale läksid. Evangeeliumides esmatunnistajate arv varieerub – Mt 28:1 järgi olid tühja haua avastajateks Maarja Magdaleena ja Maarja, Mk 16:1 kohaselt avastasid haua Maarja Magdaleena, Maarja (Jaakobuse ema) ja Saloome, Lk 24:10 esitab tühja haua tunnistajatena Maarja Magdaleena, Johanna, Maarja (Jaakobuse ema) ja teised ning Jh 20:1-2 Maarja Magdaleena. E. Salumaa sõnul suureneb esmatunnistajate arv vastavalt pärimuse noorenemisele: mida pikemaks muutus ajaline distants sündmuste suhtes, seda enam hakati huvi tundma selle sündmuse objektiivse külje vastu, seda enam hakati algselt tagasihoidlikke pärimusi kaunistama üksikasjadega.²⁶

Juudi kombestiku kohaselt peeti oluliseks surnukehade võidmist: sellega avaldati lahkunule viimast korda austust.²⁷ Markuse ja Luuka järgi on naiste hauale tuleku eesmärgiks Jeesuse surnukeha kombekohane võidmine. See põhjendab ka, miks

²³ O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 575.

²⁴ E. Schweizer. The Good News According to Mark. A Commentary on the Gospel by Eduard Schweizer. Tõlkinud D. H. Madvig. London: John Knox Press, 1970, 362.

²⁵ O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 573.

²⁶ E. Salumaa. Matteuse rõõmusõnum. Tallinn: Logos, 2001, 755.

²⁷ *Ibid.*

naised tulid hauda vaatama juba koidu ajal – neil oli vaja varakult kohal olla, et võidmisega valmis jõuda, enne kui teised saabuvad.²⁸ Johannes ja Matteus võidmist ei maini. Matteuse puhul võib see olla seotud tõsiasjaga, et ta on juba varasemalt esitanud Jeesuse võidmisloo (Mt 26:6-13). Matteuse evangeelium hauale tuleku eesmärki ei märgi, kuid E. Salumaa järgi pole Matteuse evangeeliumi tekst ka juhuslikku laadi: *thewrew* tähendab küll *vaatama*, ent seda mitte juhuslikult, vaid kindla otstarbega vaatama (Mt 28:1).²⁹ Hauale tulekut on püütud seostada ka naiste murega, kas Jeesuse suhtes vaenulikult meelestatud valvurite poolt valvatud hauaga on kõik korras, kusjuures hauavalvest kõneleb ainult Matteus.³⁰ Pigem oli tõenäolisemaks haualetuleku põhjuseks võidmine, sest see oli toleaegele kombestikule iseloomulik. Arvatavasti olid naised kogu sündmuste käiku arvestades tõesti ka murelikud, kuid hingamispäevajärgsel varahommikul teele asumise põhjus näib olevat siiski praktilisemat laadi: avaldada Jeesusele viimast korda austust tema surnukeha võidmisega.

O. Tärki järgi suleti juudi matmiskombestiku kohaselt hauakoopa sissepääs kiviplaadiga. Naistele oli kivi olemasolu ette teada ja oma murelikkust kivi pärast väljendasid nad juba hauale teel olles: Markuse järgi teadsid naised, et kivi oli „väga suur“ (Mk 16:4). Hauale jõudes avastasid naised, et muretsemine oli asjatu, sest kivi on kambri ukse eest ära veeretatud: „Ent nad leidsid kivi hauakambri eest ära veeretatud olevat“ (Lk 24:2).³¹ Erandiks on Matteus – tema järgi ei ole naiste jõudes kivi ära veeretatud, vaid jääb mulje, et see toimub naiste hauale jõudes, kui Issanda Ingel laskub maale ja veeretab kivi ära (Mt 28:2).

Hauakambrisse sisenedes naised Jeesuse surnukeha ei leia. E. Salumaa järgi on tühjas hauas näha vaid mahajäetud ase, millel oli olnud Jeesuse laip.³² Järgmiseks kohtuvad naised Issanda saadikuga (Mk 16:5; Lk 24:4). Issanda saadikust, keda on evangeeliumides kirjeldatud Issanda inglina, teatavad kõik sünoptilised pärimused. Kirjeldustes Issanda ingli kohta esineb küll väikeseid erinevusi, kuid saadiku sõnum on kõigil ühine: „Ta on üles äratatud!“ (Lk 24:6). Ülestõusmise

²⁸ O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 573.

²⁹ E. Salumaa. Matteuse rõõmusõnum. Tallinn: Logos, 2001, 755.

³⁰ *Ibid*, 747.

³¹ O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 575.

³² E. Salumaa. Matteuse rõõmusõnum. Tallinn: Logos, 2001, 758.

kuulutusele järgneb saadiku käsk kuulutada jüngritele sõnumit Jeesuse ülestõusmisest: „Ja minge kiiresti, öelge tema jüngritele, et ta on üles äratatud surnuist“ (Mt 28:7). E. Salumaa järgi ei ole taevane sõnumitooja seotud Jeesuse ülesäratamisega, tema funktsioon seisneb üksnes sellest teadaandmisest.³³

1.2.2 Pärinus ilmumissündmustest

A. Põderi sõnul ei põhine ülestõusmisusk üksnes vanatestamentlikel lootustel ja tühjal haul, vaid palju enam kohtumistel Ülestõusnuga. Kohtumiste käigus Jeesus kutsub ja korraldab oma kogudust.³⁴ Ilmumised andsid jüngritele vankumatu usu ja julguse Ülestõusnut kuulutada.

G. Krolli järgi oli algkristlik ülestõusmisusk usk ühekordsesse sündmusse. See usk toetus Jumala ilmutusele oma ülesäratatud Pojast, kes ilmus tunnistajatele, et saada nähtavaks ja anda neile vankumatu usk: Kristus on üles tõusnud. Enamasti ei nimetata ülestõusmise sisemisi põhjuseid, vaid esitatakse tõestus tunnistajate näol, kes sündmust ajas ja ruumis kogesid. On vähe tõenäoline, et evangeeliume ja kirju Jeesuse ülestõusmisest oleks kirjutatud, kui apostlid ja kogu algkirik poleks Kristuse ülestõusmises olnud veendunud. E. Salumaa järgi sai kohtumine Ülestõusnuga lähteks ja ajendiks jüngrite usule, mis hajutas nende kartused, umbusu ja kahtlused, nagu see kajastub peaaegu kõigis ülestõusmispärimusis (Lk 24:19-24, Jh 20:24-29).³⁵

Jeesuse ilmumistest pärast tühja haa avastamist kõnelevad kõik evangeelsed pärimused ja sellest kõneleb ka Paulus. Kokkupuuteid Jeesusega kujutatakse Uue Testamendi tekstides ajas ja ruumis aset leidnud sündmustena, mille käigus Jeesus oma jüngritega kõneles ja andis neile misjonikäsu (Mk 16:15). Evangeeliumidele, 1Kr ja Ap järgi ei ilmunud Jeesus ülestõusnuna kõigile, vaid üksnes oma järgijatele. Seda toetab kirjeldus Ap 10:41-42: „Sellesama on Jumal kolmandal päeval üles äratanud ja lasknud tal saada avalikuks; mitte kogu rahvale, vaid

³³ *Ibid*, 757.

³⁴ *Ibid*, 13-14.

³⁵ E. Salumaa. Kristuse ülestõusmine. - Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 243.

Jumala poolt ette märgitud tunnistajaile, meile, kes me oleme temaga koos söönud ja joonud pärast seda, kui ta oli üles tõusnud surnuist“. Tsiteeritud kirjakoht võtab kokku ülestõusmist kirjeldavaid tekste läbiva korduvmotiivi, mille kohaselt Jeesus ilmus oma järgijatele.

Paulus esitab 1Kr 15:5-8 nimekirja ülestõusnud Issandaga kohtunud tunnistajatest. G. Kroll peab loetelu kirjutamist oluliseks, et vältida Korintose koguduses esile kerkinud kahtluseid surnuist ülestõusmise kohta. Hellenistliku mõtlemise jaoks ei olnud vaimu surematus võimatu, kuid nüüd puututi kokku ihu ülestõusmisega. Paulus sai aru, et need kahtlused võivad olla ohumärgiks.³⁶ Lisaks olid paljud Pauluse nimetatud tunnistajad elus ja nad võisid Issanda ülestõusmist kahtlejatele kinnitada. Pauluse tunnistajate loetellu kuulusid inimesed, keda ta tõenäoliselt ise tundis. Paulus mainib tunnistajatena esmalt Peetrust (arameakeelse nimega Keefas) ja „neid kahtteistkümmet“, kelle all autor mõtleb kahteteist jüngrit. Seejärel mainib Paulus ilmutust „enam kui viiesajale vennale“. Arvu viissada põhjendamiseks pole autorid leidnud ühest selgitust, kuid kahtlemata püüab tunnistajate suur hulk tõsta tunnistuste usaldusväärsust. Viimastena loetleb Paulus üles ilmutised Jaakobusele, Jeesuse vennale, ja seejärel kõigile apostlitele. A. T. Nikolaineni sõnul olid apostlid (vanakreeka *apostolus*- *saadik*, *läkitatu*) Pauluse järgi Ülestõusnu poolt isiklikult volitatud saadikud. Viimasena mainib Jeesus ilmutust, mis sai talle endale osaks. Kirjelduse juures nimetab Paulus end äbarikuks, apostlitest vähimaks ning põhjuseks toob koguduse tagakiusamise.³⁷

Erinevalt evangeeliumidest ei maini Paulus oma 1. kirjas korintlastele naisi esmaste tunnistajatena, mis võib viidata apostli kavatsustele esitada tunnistajatena üksnes juutlike tavade kohaselt legitiimsed tunnistajad, st mehed. J. Thuréni veendumuste kohaselt ei nimetanud Paulus esmaste tunnistajate seas Maarja Magdaleenat ka sellel põhjusel, et Jeesus oli ajanud Magdala Maarjast välja seitse kurja vaimu ja tervendanud ta õige raskest vaimuhaigusest (Lk 8:2).³⁸ Pauluse kavatsus võis olla apologetilist laadi: ta kindlustas tunnistuse kehtivuse üksnes

³⁶ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002, 408.

³⁷ A. T. Nikolainen. Pauluse kirjad korintlastele. Esimene kiri. Tallinn: EELK Kosistooriumi kirjastus- ja pressiosakond, 1995, 100.

³⁸ J. Thurén. Johannese evangeelium. Tallinn: EELK Usuteaduste Instituut, 2001, 233.

seaduspäraste tunnistajate nimetamisega. Kui tal oli infot ka ilmumistest naistele, võis ta kahtluste vältimiseks algkoguduses naised loetelust lihtsalt välja jätta, sest naiste tunnistusi võidi koguduses vähem usutavaks pidada.

Kui Pauluse kirja puhul võime täheldada suhteliselt lühikest ja konkreetset ilmumissündmuste kirjeldust, mille keskmes on nimekiri tunnistajatest, siis rohkete kirjeldustega evangeeliumid on palju põhjalikumad, kusjuures teadete omavaheline suhe pole vastuoludeta. Matteus, Markus ja Johannes mainivad esmaste ilmumise tunnistajatena naisi, eelkõige Maarja Magdaleenat. Evangeeliumide kirjelduste järgi olid naised need, kes tundsid muret Jeesuse haua pärast, asudes kolmanda päeva hommikul teele juba enne koitu ning said kohale jõudes Issanda saadikult sõnumi Jeesuse ülestõusmisest. Sellele järgneb esmakordne ülestõusmise kuulutus, mis J. Thuréni järgi omistatakse samuti naistele: „Maarja Magdaleena tuli ja kuulutas jüngritele: „Ma olen näinud Issandat ja seda kõike ta ütles mulle“” (Jh 20:18). J. Thurén arvab, et Magdala Maarja on ka ülestõusmise aja (kolmas päev) tähtsaimaks tunnistajaks.³⁹

Erinevalt paralleelpärimustest loetleb Luukas esmaste ilmumiste tunnistajatena Peetrust (Lk 24:43) ning kahte Jeesuse jüngrit, kellele Issand end Emmause teel ilmutas: „Ja sündis, et nende vesteldes ja arutledes lähenes neile Jeesus ise ja kõndis nendega kaasas (Lk 24:15)“. Tegemist on looga, milles Jeesus õpetab jüngritele Vana Testamendi raamatute ettekuulutusi Kristuse ülestõusmisest ning mis peadib õhtusöömaajaga, kus jüngrid oma Issanda ära tunnevad: „Ja see sündis, kui ta nendega lauas istus, et võttes leiva ta õnnistas ja murdis ning andis neile. Siis avanesid neil silmad ja nad tundsid ta ära“ (Lk 24:30-31). G. Krolli sõnul on Luukas ülestõusmislugudest just seda ilmumist eriti esile tõstnud seepärast, et selle üksikasjadest oli ta kõige paremini informeeritud. Grolli järgi oli Luukas tunnistajatega ise rääkinud ja neid küsitlenud ning see andis talle võimaluse oma evangeeliumis esitada ilmumiste kuupäev, tunnistaja ja koha nimi.⁴⁰

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002, 408-409.

Ülestõusmispärimustiku kaaluka usutunnistuse esitab Johannes: viimasena usule tulnud Toomas nimetas Jeesust Jumalaks, pöördudes ilmunud Issanda poole sõnadega: „Minu Issand ja minu Jumal!“ (Jh 20:28). J. Thuréni järgi oli üheks taustaks eelkirjeldatud kristoloogilisele kulminatsioonile Johannese evangeeliumi kirjutamisajal valitsenud keisri Domitianuse nõudmine, et tema kohta tuli kasutada nimetust *dominus et deus noster* (ladina *meie isand ja meie jumal*). Tooma seesuguse sõnakasutuse eesmärgiks võis olla soov kuulutada Jumalana mitte keisrit, vaid üksnes Kristust.⁴¹

Lisaks ainulaadse usutunnistuse esitamisele on tähelepanuväärne Johannese evangeeliumi ülesehitus. J. Thuréni järgi on eelviimase peatüki ülev kulminatsioon, milles Jeesus kuulutab kõik tulevaste aegade uskujad õndsaks (Jh 20:29), sobilik teose lõpetuseks, kuid autor on vastu kõiki ootusi teosesse lisanud veel ühe peatüki Jeesuse ilmumisest, mis kulmineerub primaadi andmisega Peetrusele. Thuréni sõnul peetakse 21. peatüki asendit mõistatuslikuks, sest ta näib ühteaegu olevat nii evangeeliumi mittekuuluv hilisliisa kui selle algupärane, olemuslik osa⁴². Täpsete andmete puudumine ei lase meil Johannese viimase peatüki lisamise täpset põhjust esitada, kuid sündmus oma sisult on relevantne ning selle ainukeseks esitajaks on Johannes.

Johannes, ainsa evangelistina, esitab oma evangeeliumis loo primaadi andmisest Peetrusele. Dialoogis Peetrusega esitab Jeesus Peetrusele kolmekordse küsimuse: „Siimon, Johannese poeg, kas sa armastad mind rohkem kui need?“ (Jh 21:15-17). G. Krolli järgi mõeldakse kolmekordse küsimuse puhul tavaliselt Peetruse kolmekordse salgamise peale. See on õige, aga sellest tähendusrikkam oli Jeesuse ülesanne Peetrusele, mille ta esitas kolmekordses vormis: „Sööda mu tallesid, hoia mu lambaid, sööda mu lambaid“ (Jh 21:15-17). G. Krolli sõnul on Jeesuse sõnade kolmekordsuse taga vana orientaalne prouk: „See oli välja kujunenud õigustava, et mingite õiguste üleandmise vormel öeldakse tunnistajate ees kolm korda välja

⁴¹ J. Thurén. Johannese evangeelium. Tallinn: EELK Usuteaduste Instituut, 2001, 235.

⁴² *Ibid*, 239.

ja need omandavad sellega absoluutse kehtivuse.⁴³ Niisiis on alust arvata, et siingi toimus piduliku vormeli vormis õiguste üleandmine.

1.2.3. Jeesuse ilmumiste tähendus ja eesmärk

Jüngritele tähendas Kristuse ilmumine absoluutset tõestust Jumala imeteost. Jeesuse ilmumised olid algkoguduse ülestõusmisusu aluseks. Järngev vaatleb Jeesuse ilmumiste tähendust ja eesmärki.

O. Tärki sõnul taastas kohtumine ülestõusnuga jüngrite usu Kristusesse jäädavalt. Tänu ilmumissündmustele ei pidanud jüngrid enam kahtlema – nad olid veendunud, et nad nägid ülestõusnud Kristust. Hiljem leidis see veendumus korduvaid kinnitusi, kuni nad olid absoluutselt kindlad, et Jeesus oli surnuist üles tõsnud Jumala Poeg.⁴⁴ G. Krolli järgi pidid jüngrid kui kiriku esiklapsed usku tugevdama koguduse pinnal, et kanda Jumala sõnumit üle kogu ilma.⁴⁵ Algkristliku usu kaitsmine oli põhjendatud, et kaitsta kristlust võimalike võõrmõjude ees, milleks E. Salumaa arvates olid tollal nii kreeka filosoofiline hinge surematuse teooria kui ka gnostiline spiritualism.⁴⁶ G. Krolli järgi said Ülestõusnut kohanud jüngrid ülesandeks olla tunnistajad ja nende tunnistus pidi tulevaste põlvkondade usule aluse panema. Jüngrite ülesanne polnud mitte rahvastele ülestõusmise seletamine, vaid ülestõusmissõnumi levitamine ja vastuvaidlematu kinnitamine inimeste seas.⁴⁷

Jeesus läkitas oma jüngrid, nagu Jumal oli saatnud tema: “Nõnda nagu Isa on läkitanud minu, nõnda saadan ka mina teid” (Lk 20:21) ja jüngrite peale puhudes andis neile Püha Vaimu väe: „Võtke vastu Püha Vaim! Kellele te iganes patud andeks annate, neile on need andeks antud, kellele te patud kinnitate, neile on need kinnitatud“ (Jh 20, 21-23). Jukka Thuréni järgi viib Johannese kirjelduses kasutatud *enefyseses* (vanakreeka *puhus nende peale*) meid tagasi Septuaginta

⁴³ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002, 413-414.

⁴⁴ O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 572.

⁴⁵ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 413.

⁴⁶ E. Salumaa. Ülestõusmine. - Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 449-450.

⁴⁷ G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002, 413-414.

juurde, kus seda verbi kasutati elu vaimu puhumise kohta: 1 Ms 2:7 puhus Jumal eluhinguse inimese sõõrmetesse.⁴⁸ Jüingrite peale puhumise motiivi päritolu Vanast Testamendist on tõenäoline ning see võis tähistada surnute äratamist või uue elu algust.

1.3. Kokkuvõte

Jeesuse ülestõusmispärimuste kirjeldused Uues Testamendis annavad meile teada, et kirjade autorid esitavad sündmuste toimumise käiku erinevalt. Kõige üksikasjalikuma kirjelduse tühjast hauast annavad meile evangeeliumid, mis märgivad esmatunnistajatena naisi ning hauale tuleku arvatavaks eesmärgiks surnukeha võidmist (Markus ja Luuka). Evangelistide järgi toimus sündmus hingamispäevajärgsel varahommikul. Kohtumisest Issanda saadikuga Jeesuse haua räägivad kõik sünoptilised pärimused, hauavalve kuulub aga Matteuse eripärimustikku. Teated erinevad ilmumiskoha poolest, milleks oli evangeeliumide järgi, kas Galilea või Jeruusalemm.

Jeesuse ilmumisi, mida on peetud ülestõusmisu aluseks, kirjeldavad meile põhjalikult nii evangeeliumid, Pauluse esimene kiri korintlastele kui Apostlite teod. Pauluse kirja puhul võime täheldada suhteliselt lühikest ja konkreetset nimekirja inimestest, kellele Jeesus ülestõusnuna ilmus. Pauluse kirjeldust loetakse kõige vanemaks ja olulisemaks ülestõusmist kirjeldavaks tekstiks, mille päritoluks peetakse algkristlikku usuvormelit.

Tühi haud ja ilmumised on ülestõusmispärimustikus keskse tähendusega. A. Põderi järgi algab tühja haua avastamisega algkoguduse lootusrikas ja võidukas usk.⁴⁹ E. Schweizeri sõnul sai ilmumiste tagajärjel hirmunud põgenikest sõnumitoojate vägi, mis eirates ohtu neile endile, kuulutas ülestõusnud Jeesust täieliku veendumusega.⁵⁰

⁴⁸ J. Thurén. Johannese evangeelium. Tallinn: EELK Usuteaduste Instituut, 2001, 234.

⁴⁹ A. Põder. Pärimuste pöördepunkt. Kõned ja kirjutised. Tallinn: Kunst, 2007, 12.

⁵⁰ E. Schweizer. The Good News According to Matthew. John Knox Press, Great Britain, 1975, 521.

2. Autorite seisukohti seoses Jeesuse ülestõusmisega

Kristuse ülestõusmist ning pärimusandmeid on uurinud ja selgitanud mitmed teadlased. Uue Testamendi pärimuste tõlgendamine sõltub autori omaksvõetud seisukohtadest ja eelarvamustest. E. Salumaa peab teemat problemaatiliseks: kuidas ülestõusmispärimustele läheneda ja neid teoloogilis-eksegeetiliselt avaldada, on peetud teiste uustestamentlike tekstide seas esile kerkivaks hermeneutiliseks probleemiks.⁵¹ Käesolev peatükk vaatleb erinevate teoloogide seisukohtasid ja avab autorite teoloogilisi hinnanguid Kristuse ülestõusmisele.

Mida arvata Jeesuse ülestõusmisest? A. Hiobi sõnul kreeklased ja roomlased sellesse ei uskunud, enne kui kristluse vastuvõtmise kaudu sai ülestõusmisusk üldiseks. Seda pilkasid Ateena elanikud (Ap 17:32) ja pidas hulluseks (vanakreeka *mania*) Rooma asehaldur (Ap 26:24).⁵² G. Suetoniusele toetudes, teame, et Keiser Nero valitsusajal I sajandil kiusati taga ja karistati „uue ja kahjuliku usuga seotud inimesi“,⁵³ kelleks olid kristlased. Hiobi arvates on Jeesuse ülestõusmises nähtud paralleele ka paganlike jumaluste ülestõusmisega antiiksetes müütides (Tammus, Adonis, Mithra, Osiris jt).⁵⁴ Sellele arvamusele vastukaaluks jäävad mitmed autorid (sh E. ja Z. Goldmann, H. Wimmer) seisukohale, et Jeesus on mütoloogiliste tegelastega võrreldamatu, sest Kristus on ajalooline isik vastupidiselt väljamõeldud müütilistele kangelastele.

Juudi teoloog ja ajaloolane P. Lapide tõstab esile Jeesuse ülestõusmise juutlikkust ja toob oma teoses „Auferstehung“ välja ka põhjuse: ükski mittejuut Kristust pärast ristilöömist ei näinud. Jeesuse ülestõusmise seletamiseks annab P. Lapide kolm võimalust: esimese järgi oli kristliku surnuist ülestõusmise näol tegemist

⁵¹ E. Salumaa. Kristuse ülestõusmine. - E. Salumaa. Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 240.

⁵² A. Hiob. Püha maa, juudid ja Jeesus. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2012, 199.

⁵³ G. Suetonius. Keisrite elulood. Ladina keelest tõlkinud M.-K. Lotman ja K. Tafenu. Tallinn: Tänapäev, 2009, 279.

⁵⁴ A. Hiob. Püha maa, juudid ja Jeesus. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2012, 199.

ajaliselt määratletava ajaloolise sündmusega, teise võimaluse järgi on ülestõusmine võrreldav religioosse müüdiga, mille laadseid tunti juba antiigis ning kolmandaks võib Jeesuse ülestõusmist pidada visiooniks, mida jüngrid tegelikkuseks pidasid. Võimalust, et Kristuse ülestõusmise näol oli tegemist jüngrite nägemustega Lapide eitab: ülestõusnud Jeesusega kohtunud isikud elasid Jeesuse eneseilmutamise läbi ajas ja ruumis toimunud reaalse kogemusena. Visiooni ja ülestõusmisilmutuse suurimaks erinevuseks peab P. Lapide sündmuste mõjujõu ulatust sündmuse läbielanuile. Uue Testamendi kirjeldustes põhjustasid kohtumised ülestõusnud Jeesusega asjaosaliste eludes suuri muutusi, millest kujunes maailmareligioon. Seega saab Jeesuse ülestõusmisest rääkida, kui ajaloolisest sündmusest.⁵⁵

Jeesuse surnuist ülestõusmist on tihti pealt esitatud, kui elu võitu surma üle. Jumal päästab Poja surmast, mis tähistab esmakordselt inimkonna ajaloos igavest elu andvat sündmust, seega on Kristuse ülestõusmine tõeline imetegu. Andres Tauli järgi on tavainimene võimetu surma ületama – see on terve Piibli õpetuse sisu. Jeesus tegi seda meie eest, Jeesus suri, et surm, kui patu palk saaks võidetud. Jeesus võitis surma, tõustes üles ihuliselt, ihuga, mitte „vaimuna“. Kristuse ülestõusmise näol on kaduvus muudetud kadumatuks.⁵⁶ Andres Taul toob esile, et ülestõusmist, kui võitu surma üle kirjeldab ka O. Cullmann: Jeesus võidab surma suremisega. Jeesus ei saa surma võita lihtsalt edasi elades, kui surematu vaim, vaid ta annab ennast surma kätte, surma valdkonda, tema kätte, kes elu hävitab. Uue elu esile kerkimiseks on vajalik uus loomise akt. See uus akt kutsub esile inimese kui terviku.⁵⁷ O. Tärk pöörab tähelepanu sellele, et Kristuse ülestõusmine kui võit surma üle on igavene: „Me teame, et Kristus peale seda, kui ta üles äratati surnuist, mitte enam ei sure; surm ei valitse enam teda“. Tärgi jaoks oli Kristuse surm uue elu sissetung vanasse maailma. Kristuse surm mitte ainult ei tõestanud tema jumalikku päritolu, vaid andis kogu inimkonnale lootuse igaveseks eluks: „See tõi meile uue elu ja pärast seda ei ole me enam kunagi endised“.⁵⁸

⁵⁵ P. Lapide. Auferstehung. Ein jüdisches Glaubenserlebnis. Stuttgart: Calwer; München: Kösel, 1983, 75-76.

⁵⁶ A. Taul. Usutunnistus III. Toronto: Usuteaduslik Instituut, 1986, 6.

⁵⁷ *Ibid*, 4.

⁵⁸ O. Tärk. Rooma kirja seletus. Tallinn: Logos, 2002, 219-220.

Andres Põder konstateerib, et Kristuse ülestõusmine lahendas surmaküsimuse, mis teeb kristlusest elusõnumi ja eluvalguse. Ülestõusnut ennast iseloomustab Põder reaalsusena: ta ei ole idee, sihikindlalt tegutsev elav inimene, ta on meie ellu astunud Jumal, kelle riik ei ole küll sellest maailmast, kuid ometi teostub siin. Jeesuse uus olek on kirjastatud, see ei ole materiaalne ega spirituaalne.⁵⁹

Eelnimetatud autorid asetavad Jeesuse ülestõusmise kristlikus usu kesksel kohale. E. Salumaa sellega ei nõustu, vaid ta rõhutab, et Kristuse ülestõusmine ei vähenda teiste uustestamentlike sündmuste osatähtsust kristluses. Tema arvamuse kohaselt ei vähenda ülestõusmine nende sündmuste tähtsust, mis toimusid Petlemma sõime ja Kolgata risti vahepeal. „Me teeksime ohtliku teoloogilise vea, kui mõistaksime ülestõusmist kuidagi isoleeritud faktina ja kristliku usu ainsa alusena, nagu seda vahel on püütud teha“.⁶⁰

Kas ülestõusmisse uskuda või mitteuskuda jääb igäihe enda otsustada. A. Hiobi sõnul tähendab surnute ülestõusmine seda, et mingis teises tegelikkuses pannakse inimesed elama hinge ja ihu tasandil. Inimese otsustada jääb, kas ta peab seda võimalikuks või mitte. Kindel on aga ülestõusmissündmuse päritolu Pühakirjast. Pühakiri on usunorm ning usu järgi on Jeesuse ülestõusmine absoluutne fakt. Hiob nendib, et ülestõusmisusu eelduseks on see, et tegemist on faktiga ka siis, kui keegi seda ei usu.⁶¹

M. Lutheri arvates aga ei küündi inimvõimekus Jeesuse ülestõusmise tasandile niikuinii. D. P. Scaer järgi peab Luther Uue Testamendi kirjakohtasid Kristuse ülestõusmise piisavaks tõestuseks. Jeesuse ülestõusmine on kristluse loogiline vajadus. Oma usuliste heitluste jooksul puudub kristlastel igavese elu kindlus, kuid Jumal on Jeesuse ülesäratamise näol teinud ülestõusmisest kindla fakti. Jeesus Kristus kindlustab universaalse ülestõusmise. Luther usub, et kristlaste ülestõusmisel on minevik, olevik ja tulevik. Minevik, kuna Kristus juba on

⁵⁹ A. Põder. Pärимuste pöördepunkt. Kõned ja kirjutised. Tallinn: Kunst, 2007, 11-13.

⁶⁰ E. Salumaa. Kristuse ülestõusmine. Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 243.

⁶¹ A. Hiob. Suuline teade. 07.XII.2012

ülestõusnud, olevik, sest Jumal viib seda täide ja tulevik, sest kõik kristlased saavad ülestõusmisest osa.⁶²

2.1. Kokkuvõte

Jeesuse ülestõusmist on mõistetud fantaasia viljana, müüdina ja nägemusena, teisalt absoluutse tõena, eluvalguse ja -alusena ning igavest elu pakkuva sündmusena. Ülestõusmine on problemaatiline ja keeruline Uue Testamendi valdkond, mille osas puudub konsensuslik arusaam, sest ülestõusmise mõistmiseks on erinevaid võimalusi. Kuigi erinevate autorite seisukohtade näol on tegemist subjektiivsete autori maailmavaatel põhinevate hinnangutega, aitavad nende kirjeldused ülestõusmise sündmust ja tähendust lahti mõtestada.

⁶² D. P. Scaer. Luther's Concept of the Resurrection in his Commentary on 1 Corinthians 15. Fort Wayne: Concordia Theological Seminary, 1983, 210.

Kokkuvõte

Ülestõusmise kirjeldused ulatuvad tagasi juba Vanasse Testamenti ja apokrüüfidesse. Jeesuse ülestõusmine aga eristub selgelt kõikidest teistest ülestõusmistest: kõikide teiste surnuist ülestõusmiste näol oli tegemist tagasipöördumisega maisesse ellu, aga Jeesuse puhul ülestõusmisega igavesse ellu.

Pärimusi Jeesuse ülestõusmisest ei ole Uue Testamendi autorid edastanud meile ühesugusel kombel ja teadete omavaheline sisu pole vastuoludeta. Kirjade kirjutamisele on mõju avaldanud mitmed tingimused, mis mõjutasid Jeesuse Pärimuse-kuju. Mõjutajateks olid suulised pärimused, väljakujunenud vormelid ning kirjade autorite enda positsioon algkristlikus koguduses. Võib arvata, et ka ajalise distantse pikenemisel sündmuste suhtes muutusid kirjeldused ja seda ilmselt apologetilistel eesmärkidel. Apologetika oli põhjendatud, sest I sajandil kiusati kristlasi Iisraelis taga ja jüngrite eesmärk oli vältida koguduses esile kerkivaid kahtluseid.

Kõige varasemateks Jeesuse ülestõusmisest teatavateks tekstideks või pidada Pauluse kirju. Tema 1Kr näib põhinevat varakristlikul arameakeelsel vormelil, mille päritoluks peetakse ülestõusmissündmuse vahetut lähedust ning sellisel kujul võib teda ajalooliseks pidada.

Ülestõusmist ennast Uues Testamendis ei kirjeldata. Põhjus näib olevat selles, et ülestõusmist ei näinud keegi pealt. Kirjeldused ülestõusmisest erinevad omavahel. Tühja hauda mainivad kõik evangelistid ja hauale tuleku eesmärgiks võib pidada võidmist, mis oli tolele ajale kombekohane. Evangelistid nimetavad tühja haua esmatunnistajatena naisi, mis on vastuoluline, sest algkristluse aegses Iisraelis polnud naised legitiimsed tunnistajad. Paulus tühja hauda ei maini, küll aga esitab ta oma 1Kr 15:3-8 arvukalt ilmutiste tunnistajaid, kelleks olid üksnes mehed – seda ilmselt apologetilistel kaalutlustel. Jeesuse ilmutisi on peetud

ülestõusmisusu aluseks ning seda kirjeldavad lisaks Pauluse 1Kr põhjalikult ka evangeeliumid ja Apostlite teod.

Jeesuse ülestõusmist on mõistetud mitmeti. Seda on peetud nii müüdiks kui visiooniks, nii reaalseks sündmuseks kui kristliku usu aluseks. Vaatamata mitmetele erinevustele jääb kõiki Uue Testamendi teateid ühendama ühine sõnum: Jeesus on surnuist ülestõusnud, nagu seda on ette kuulutanud juba Vana Testamendi raamatud.

Allikad ja kirjandus

1. Teaduskirjandus

F.F. Bruce. Uue Testamendis ajalugu. Tallinn: Logos, 2000, 17.

A. Hiob. Jeesuse Kristuse ülestõusmine surnuist.- Kristuse täisea mõõtu mööda. Pühendusteos Jaan Kiivitile 65. sünnipäevaks. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2005, 201, 343, 345, 346.

A. Hiob. Püha maa, juudid ja Jeesus. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2012, 199.
O. Kaiser, E. Lohse. Tod und Leben. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: W. Kohlhammer GmbH: 1977, 103.

G. Kroll. Jeesuse jälgedel. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002, 406, 408, 409, 413-414.

P. Lapide. Auferstehung. Ein jüdisches Glaubenserlebnis. Stuttgart: Calwer; München: Kösel, 1983, 75-76.

E. Lohse. Uue Testamendi tekkelugu. Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus, 1994, 19, 22-23.

A. T. Nikolainen. Pauluse kirjad korintlastele. Esimene kiri. Tallinn: EELK Kosistooriumi kirjastus- ja pressiosakond, 1995, 98-99, 100, 104.

A. Pöder. Pärimuste pöördepunkt. Kõned ja kirjutised. Tallinn: Kunst, 2007, 11-13.

E. Salumaa. Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“. Tallinn: Logos, 2008, 240, 243, 449-450.

E. Salumaa. Matteuse rõõmusõnum. Tallinn: Logos, 2001, 13-14, 747, 755, 757, 758.

D. P. Scaer. Luther's concept of the resurrection in his Commentary on 1 Corinthians 15. Concordia Theological Quarterly. 1983, 210.

E. Schweizer. The Good News According to Mark. A Commentary on the Gospel by Eduard Schweizer. Tõlkinud D. H. Madvig. London: John Knox Press, 1970, 362, 521.

G. Suetonius. Keisrite elulood. Ladina keelest tõlkinud M.-K. Lotman ja K. Tafenau. Tallinn: Tänapäev, 2009, 279.

J. Thurén. Johannese evangeelium. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus, 2001, 230, 233-235, 239.

O. Tärk. Markuse evangeeliumi seletus. Tallinn: Logos, 1993, 572-573.

O. Tärk. Rooma kirja seletus. Tallinn: Logos, 2002, 219-220.

2. Entsüklopeediad

R. Martin-Achard. Resurrection. – The Anchor Bible dictionary: Volume V. O-Sh. New York, Doubleday, 1992, 683-684.

J. A. T. Robinson. Resurrection. – The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia. Volume IV, New York: Abingdon Press, 1962, 39, 42-43.

3. Käsikirjad

O. Cullmann. Hinge surematus või surnute ülestõusmine? Uue Testamendi vastus. Saksa keelest tõlkinud Elmar Salumaa. (Orginaal: Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten? Antwort des Neuen Testaments. Berlin, Stuttgart: Kreuz-Verlag, V. Auflage, 1969). Käsikirjaline tõlge, kättesaadav UI raamatukogus, 4.

E. Stauffer. Jeesus. Kuju ja ajalugu. Bern: A. Francke AG, 1957, 151.

A. Taul. Usutunnistus III. Toronto: Usuteaduslik Instituut, 1986, 4, 6.

4. Suulised teated

A. Hiob. Suuline teade. 07.XII.2012

Summary

In this research the resurrection of Jesus Christ in the New Testament was analysed. The aim of this research is to find out how do texts of the New Testament describe the resurrection of Jesus Christ, how do different descriptions relate to each other and what are the positions of various authors. To achieve that particular objective, the texts of the New Testament were analysed using the historical-critical method, and theories of the resurrection by various authors were examined. The parts that were researched with most scrutiny in the New Testament were the gospels, acts of the Apostles and Paul's first letter to Corinthians. Due to length restrictions of this work only the most crucial topic of the text has been studied.

The research was divided into two chapters. The first chapter opens the subject in a historical context, examining the perceptions about the resurrection of the dead in the Old Testament. It also gives an overview of the most important approaches related to resurrection. In addition, the first chapter analyses the doctrines of the empty grave of Jesus and his appearance which are the events that the resurrection is based on. The second chapter gives an overview of different views of various authors on the resurrection of Christ.

The traditions of the resurrection of Jesus Christ are not transmitted to us in the same way by the authors of the New Testament letters. There are many conditions that have influenced the traditional figure of Jesus Christ. Traditions were influenced by oral heritage, established formulas, author's own position in congregation etc. It can also be considered that the lengthening of temporal distance from these events influenced the descriptions of the resurrection And that most likely due to apologetic purposes. Apologetics was well-founded

because Christians were persecuted in Israel and the purpose of the followers was to avoid suspicions in congregation.

Basic Christian belief draws on the God's revelation of his resurrected son, who appeared in the eyes of the witnesses to give them faith - Christ has been resurrected! All evangelical traditions speak about Jesus' appearance after the discovery of the empty tomb. According to the New Testament texts, Jesus did not appear to everyone, but only to his followers. According to the Gospels, women were the first witnesses of the empty tombs (except according to Luke), Mary Magdalene in particular. They receive the message: "He has been awoken" (Lk 24:6). Paul does not mention the empty tomb in his letters.

The absence of the specifications about the resurrection may be due to the fact that the resurrection itself has not been seen by anyone. The events of the resurrection in the New Testament are contradictory. Paul, who is considered to have written the oldest texts, does not mention the empty tomb. However in 1 Cor Paul gives us a list of the witnesses.

Despite the differences in the Old Testament's descriptions about resurrection, the message still remains the same: Christ, the Son of God, has been risen from the dead, as it has already been announced in the books of the Old Testament.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

1. Mina Maarja Salme (14.02.1990) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Jeesuse Kristuse ülestõusmine Uuest Testamendis“, mille juhendaja on Peeter Roosimaa.
 - 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **16.05.2013**